

PROGRAM

WSPIERANIA JEDNOSTEK

SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

W BUDOWANIU LOKALNEGO

SYSTEMU OPIEKI NAD DZIECKIEM

I RODZINĄ

Warszawa 2006

Spis treści

Wstęp	3
I. Krótka charakterystyka sytuacji rodzin w Polsce.....	4
II. Cele Programu	6
III. Sposób osiągnięcia założonych celów.....	7
IV. Projektowane źródła finansowania.....	10
V. Zakładane rezultaty realizacji Programu	10
VI. Sposób monitorowania Programu	11

WSTĘP

Podstawą opracowania Programu Wspierania Jednostek Samorządu Terytorialnego w budowaniu lokalnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną jest art. 23 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 12 marca o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.).

Zadania związane z opieką nad dzieckiem i rodziną po reformie administracyjnej kraju realizowane są przez samorządy powiatowe. Przejęcie zadań przez powiaty odbywało się etapowo. Od 1 stycznia 1999 r. przekazano zadania związane z opieką nad dziećmi umieszczonymi w rodzinach zastępczych, natomiast od 2000 r. powiaty odpowiedzialne są za prowadzenie placówek opiekuńczo – wychowawczych.

Ponadto, zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej, od 1 maja 2004 r., na samorządy gminne nałożono obowiązek wykonywania zadań związanych z tworzeniem gminnego systemu profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną.

Tak więc samorządy gminne i powiatowe w pełni odpowiadają za funkcjonowanie lokalnego systemu opieki nad dzieckiem, w tym również same finansują działania z tego zakresu z dochodów własnych.

Aby system opieki nad dzieckiem i rodziną przyniósł pożądane efekty i był zgodny z założonymi kierunkami należy podjąć następujące działania:

- po pierwsze - zrobić wszystko aby dziecko pozostało w rodzinie własnej – zgodnie z zasadą pomocniczości nie wyręczając zbytnio rodziców;
- po drugie – zapobiegać patologiom społecznym;
- po trzecie – tworzyć rodzinne formy opieki zastępczej, tak aby tylko w ostateczności kierować dzieci do placówek opiekuńczo – wychowawczych;
- po czwarte – przygotować wychowanków rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo – wychowawczych do samodzielnego życia.

Samorządy gminne i powiatowe nie są w stanie samodzielnie udźwignąć tak trudnego i kosztownego zadania. Dlatego też uznano, za niezbędne opracowanie Programu, w oparciu o który Minister Pracy i Polityki Społecznej będzie mógł wspierać finansowo jednostki samorządu terytorialnego w budowaniu lokalnych systemów opieki nad dzieckiem i rodziną.

I. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA SYTUACJI RODZIN W POLSCE

Dokonujące się w Polsce zmiany, oprócz pozytywnych skutków, powodują pogłębienie wielu negatywnych zjawisk, takich jak bezrobocie, spadek dochodów ludności, zwłaszcza ludności wiejskiej, brak poczucia stabilizacji życiowej i zawodowej, brak poczucia bezpieczeństwa socjalnego, poczucie osamotnienia. Wymienione zjawiska są przyczyną zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania rodziny. Czynniki te spowodowały zepchnięcie całej rzeszy osób i rodzin do systemu pomocy społecznej.

Wiodącym problemem powodującym obniżenie poziomu życia rodzin jest wzrastające bezrobocie. Trudności w znalezieniu pracy mają również ludzie wykształceni, absolwenci szkół wyższych. Długotrwałe bezrobocie oznacza dla rodziny nie tylko drastyczne obniżenie dochodów, ale pociąga za sobą cały szereg dalszych problemów: poczucia krzywdy, frustracji a także izolacji społecznej, pogorszenie stanu zdrowia, a także wzrost zjawisk społecznie niepożądanych i zachowań patologicznych.

Duża skala bezrobocia powoduje ubożenie znacznej części rodzin, spadek poziomu życia, narastającą agresję w życiu rodzinnym i społecznym oraz szereg patologii społecznych takich jak alkoholizm, narkomania, zażywanie środków psychoaktywnych i inne.

Zjawiska te często prowadzą do rozpadu rodziny a tym samym wzrostu liczby rodzin niepełnych, sierot społecznych czy też pogłębiają bezradność rodzin w sprawach opiekuńczo – wychowawczych, przemoc w rodzinie. Rodziny te znajdują się w kręgu zainteresowania pomocy społecznej, otrzymując wsparcie w ośrodkach pomocy społecznej, ale ze względu na ograniczenia ustawowe liczba rodzin wymagających wsparcia jest znacznie większa, bowiem zgodnie z obowiązującymi przepisami nie kwalifikują się one do świadczeń z pomocy społecznej.

Negatywne zjawiska wynikające z trudności na rynku pracy, braku stabilizacji warunków życia i ich drastycznego pogarszania się, poświęcania mniejszej ilości czasu dla rodziny z powodu konieczności ciągłego poszukiwania źródeł zarobkowania powodują wielkie zagrożenia dla rodzin i są źródłem wielu kryzysów.

Dochodzi do tego redukcja szkolnych zajęć pozalekcyjnych – powoduje to konieczność organizowania opieki poza domem rodzinnym.

Z kolei brak efektywnego zorganizowania czasu wolnego jest jednym z powodów, które popychają dziecko w tzw. złe towarzystwo oraz do udziału w nieakceptowanych przez społeczeństwo formach życia.

Pozostawienie rodzin bez fachowego wsparcia i różnorodnej pomocy specjalistycznej spowoduje wzrost zjawiska dalszej degradacji rodzin i skutkować będzie różnorodnymi konsekwencjami, którymi najbardziej zagrożone będą dzieci.

Dążąc do zapewnienia skutecznego rozwiązywania problemów rodzin i ich kryzysów koniecznym jest opracowanie i realizacja lokalnych programów budowania systemu opieki nad dzieckiem i rodziną, które uwzględniać będą podstawowe zasady:

- wcześniej i bliżej dziecka – zanim narosną problemy rodziny przy wsparciu specjalistów i pomocy w ramach placówek opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego;
- krócej – żeby nie zwalniać z odpowiedzialności rodziców za dziecko;
- skuteczniej – jeśli poza rodziną, to w formach zbliżonych do rodzinnych;
- godniej – jeśli w formach opieki całodobowej, to w warunkach optymalnych zapewniających prawidłowy rozwój dziecka;
- efektywniej – dając szansę na powrót do rodziny lub na samodzielność i godne życie;
- bardziej ekonomicznie – poprzestając na formie adekwatnej do potrzeb, bez niepotrzebnego stosowania form opieki całodobowej.

II. CELE PROGRAMU

1. Cel główny

Budowanie lokalnych systemów opieki nad dzieckiem i rodziną

2. Cele szczegółowe:

Cel I

Podjęcie działań mających na celu poprawę sytuacji rodzin zagrożonych patologią poprzez rozwój profilaktyki

Cel II

Zapobieganie kierowaniu dzieci pozbawionych częściowo lub całkowicie opieki rodziców do placówek opiekuńczo – wychowawczych poprzez wsparcie w ramach działalności placówek opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego

Cel III

Rozwój niespokrewnionych z dzieckiem zawodowych rodzin zastępczych

Cel IV

Dostosowanie placówek opiekuńczo – wychowawczych do prawidłowego przebiegu procesu wychowania dzieci w nich umieszczonych

Cel V

Pomoc w usamodzielnieniu wychowanków placówek opiekuńczo – wychowawczych i rodzin zastępczych.

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w ramach Programu będzie finansowo wspierało samorządy lokalne w budowaniu lokalnych systemów opieki nad dzieckiem i rodziną wyznaczając w ogłoszeniu o otwartym konkursie priorytety działań na dany rok.

III. SPOSÓB OSIĄGNIĘCIA ZAŁOŻONYCH CELÓW

III. 1. Podjęcie działań mających na celu poprawę sytuacji rodzin zagrożonych patologią poprzez rozwój profilaktyki

W ramach realizacji tego zadania samorządy powiatowe powinny:

- Zdobyć wszechstronne informacje dotyczące funkcjonowania rodzin na terenie powiatu (rozpoznanie, diagnoza);
- Ustalić hierarchię potrzeb (od najpilniejszych i głównych do mniej pilnych i drugorzędnych);
- Udrożnić przepływ informacji pomiędzy instytucjami zajmującymi się pomocą rodzinie;
- Wyposażyć rodziców w podstawową wiedzę wpływu własnego funkcjonowania na rozwój dzieci, faz rozwojowych (norm rozwojowych) dzieci i rodzin w rozwoju osobniczym;
- Uczyć konstruktywnych sposobów rozwiązywania sytuacji konfliktowych;
- Wspierać funkcjonowanie rodzin poprzez umieszczanie dzieci w różnych formach opieki (światlice, kluby środowiskowe);
- Integrować pracowników instytucji zajmujących się pomocą rodzinie.

Ponadto samorządy powiatowe, w ramach oddziaływań skierowanych bezpośrednio na rodzinę, która ma trudności w wypełnianiu swoich funkcji opiekuńczo – wychowawczych, powinny między innymi:

- Organizować cykle spotkań edukacyjnych i integracyjnych dla pracowników służb społecznych wyposażające w podstawowe umiejętności komunikacji, diagnozy, przygotowujące do projektowania spójnych działań adekwatnych do zdiagnozowania potrzeb środowiska
- Organizować spotkania grup wsparcia dla rodzin
- Organizować spotkania konsultacyjne dla rodzin przeżywających sytuacje kryzysowe
- Inicjować umieszczanie dzieci w placówkach opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego
- Prowadzić grupy socjoterapeutyczne dla dzieci z zaburzeniami zachowania
- Podejmować rozmowy mediacyjne w sytuacjach wczesnego kryzysu
- Stworzyć punkt informacyjny dotyczącego miejsc pomocy specjalistycznej (terapeuci, psychiatrzy, prawnicy, pracownicy socjalni)

III.2. Zapobieganie kierowaniu dzieci pozbawionych częściowo lub całkowicie opieki rodziców do placówek opiekuńczo – wychowawczych poprzez wsparcie w ramach działalności placówek opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego

Działając na podstawie ustawy o pomocy społecznej oraz biorąc pod uwagę potrzeby występujące na danym terenie, w ramach działalności opiekuńczych placówek wsparcia dziennego, dzieci tam uczęszczające powinny mieć możliwość skorzystania z zajęć opiekuńczo – wychowawczych czy też z zajęć rozwijających zainteresowania dzieci. Rodzice dzieci natomiast powinni otrzymać profesjonalne wsparcie w celu poprawy ich sytuacji rodzinnej.

Dofinansowaniem objęte zostaną samorządy lokalne, które w ramach budowania lokalnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną będą tworzyły specjalistyczne placówki wsparcia dziennego.

Działalność tych placówek ma być skierowana do dzieci o szczególnych potrzebach poprzez realizację specjalnych programów socjoterapeutycznych, psychoprofilaktycznych czy też wsparcia dzieci zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

III.3. Rozwój niespokrewnionych z dzieckiem zawodowych rodzin zastępczych

Od momentu stworzenia warunków prawnych do tworzenia niespokrewnionych z dzieckiem zawodowych rodzin zastępczych nie obserwuje się dynamicznego rozwoju wielodzietnych i specjalistycznych zawodowych rodzin zastępczych. Trzecia forma tj. zawodowe rodziny zastępcze o charakterze pogotowia rodzinnego, rozwija się w zadawalającym tempie.

Należy więc wesprzeć samorządy powiatowe w tworzeniu tych form opieki zastępczej, uznając że są to najbardziej optymalne formy opieki nad dziećmi o szczególnych potrzebach. Ani dzieci chore – wymagające stałej opieki i pielęgnacji, ani też dzieci zagrożone niedostosowaniem społecznym nie powinny przebywać w placówkach opiekuńczo – wychowawczych.

Realizując powyższy cel samorządy powiatowe będą mogły pozyskać środki finansowe w ramach Programu między innymi na:

- lokalne akcje promujące tworzenie niespokrewnionych z dzieckiem zawodowych rodzin zastępczych;
- szkolenie kandydatów do pełnienia funkcji niespokrewnionych z dzieckiem zawodowych rodzin zastępczych.

III.4. Dostosowanie placówek opiekuńczo – wychowawczych do prawidłowego przebiegu procesu wychowania dzieci w nich umieszczonych

Obecna sytuacja wielu całodobowych placówek opiekuńczo – wychowawczych pozwala na stwierdzenie, że w dalszym ciągu w placówkach

tych dzieci nie mają optymalnych warunków do prawidłowego rozwoju i wychowania. Często spowodowane jest to niewystarczającymi możliwościami finansowymi samorządów lokalnych, czasami jednak wiąże się to z brakiem zmiany postaw wśród wychowawców placówek.

Aby zmienić obecną rzeczywistość samorzady powiatowe powinny działać w kilku obszarach, tak organizacyjnym jak i merytorycznym. Wsparciem finansowym w ramach Programu zostaną objęte te samorzady powiatowe, które realizując cel nr 4 podejmą między innymi następujące działania:

- dostosowanie placówki opiekuńczo – wychowawczej do obowiązujących standardów;
- tworzenie w miarę potrzeb wielofunkcyjnych placówek opiekuńczo – wychowawczych;
- zintensyfikowanie prac Zespołu do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka;
- intensywna praca placówki wobec wychowanków o uregulowanej sytuacji prawnej w celu powroty dzieci do domu bądź zapewnienia im rodzinnej formy opieki zastępczej.

III.5. Pomoc w usamodzielnieniu wychowanków placówek opiekuńczo – wychowawczych i rodzin zastępczych

Monitorując sytuację pełnoletnich wychowanków placówek opiekuńczo – wychowawczych i rodzin zastępczych, należy stwierdzić, że osoby te nie są w wystarczający sposób przygotowane do samodzielnego życia w społeczeństwie. Pełnoletni wychowankowie, zwłaszcza opuszczający placówki, często nie mają dokąd iść, nie mają swojego mieszkania i trudno jest im się odnaleźć w nowej, nieplacówkowej rzeczywistości.

W chwili obecnej samorzady powiatowe nie mają problemów z wypłatą należnych świadczeń, natomiast niedostatecznie radzą sobie z objęciem pełnoletnich wychowanków inną, niepieniężną pomocą.

Dlatego też w ramach Programu samorzady będą mogły pozyskać środki finansowe przede wszystkim na tworzenie mieszkań chronionych czy też mieszkań usamodzielnienia.

W czasie pobytu wychowanek w mieszkaniu usamodzielnienia bądź mieszkaniu chronionym powinien on nabyć odpowiednie umiejętności i zdobyć niezbędną wiedzę służącą „wejściu” w samodzielne życie:

- zdobycie umiejętności racjonalnego gospodarowania pieniędzmi;
- pozyskanie umiejętności wykorzystywania czasu wolnego;
- motywowanie do nauki;
- pomoc w integracji ze środowiskiem;
- kształtowanie odpowiedzialności za swoje decyzje;

- uczenie zachowań asertywnych;
- zdobycie umiejętności poszukiwania zatrudnienia.

IV. PROJEKTOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Minister Pracy i Polityki Społecznej przeznaczać będzie środki finansowe w ramach Programu Wspierania Jednostek Samorządu Terytorialnego w Budowaniu Lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem i Rodziną.

Ponadto, w dyspozycji Ministra Pracy i Polityki Społecznej są środki finansowe na realizację zadań wynikających z Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznego i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży, które przeznaczone są: na tworzenie specjalistycznych placówek opiekuńczo – wychowawczych wsparcia dziennego, na rozwój niespokrewnionych z dzieckiem zawodowych specjalistycznych rodzin zastępczych wychowujących dzieci zagrożone niedostosowaniem społecznym, a także na tworzenie mieszkań chronionych dla pełnoletnich wychowanków placówek opiekuńczo – wychowawczych.

W związku z tym, że powyższe zadania, jednostki samorządu terytorialnego realizują w ramach tworzenia spójnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną, środki finansowe będą przyznawane w oparciu o jeden ogłoszony otwarty konkurs.

Wielkość środków finansowych określana będzie rokrocznie w oparciu o środki przyznane Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej w ustawie budżetowej w części 44-zabezpieczenie społeczne, dział 853 – opieka społeczna, rozdział 85395 – pozostała działalność, a ich podział będzie zgodny z przyjętymi priorytetami i procedurą.

Minister Pracy i Polityki Społecznej może przeznaczać z puli posiadanych środków na realizację Programu, do 3% środków finansowych na nagrody dla jednostek samorządu terytorialnego, które realizują najlepsze Programy Budowania Lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem i Rodziną.

V. ZAKŁADANE REZULTATY REALIZACJI PROGRAMU

1. Zahamowanie wzrostu liczby dzieci przebywających w różnych formach opieki poza rodziną;
2. Zapewnienie opieki dzieciom o szczególnych potrzebach, pozbawionych opieki rodziców naturalnych
3. Poprawa warunków pobytu dzieci w placówkach opiekuńczo – wychowawczych
4. Zapobieganie wykluczeniu społecznemu pełnoletnich wychowanków placówek opiekuńczo – wychowawczych i rodzin zastępczych.

VI. SPOSÓB MONITOROWANIA PROGRAMU

Monitorowanie Programu odbywać się będzie na podstawie corocznej sprawozdawczości z wykonania zadań oraz analizy realizacji lokalnych programów opieki nad dzieckiem i rodziną.

Najlepsze Programy będą prezentowane w formie publikacji, a także trakcie ogólnopolskich spotkań i konferencji jako godne naśladowania „Dobre Praktyki”.

Jednostki samorządu terytorialnego, będą mogły wziąć udział w Konkursie na Najlepszy Program Budowania Lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem i Rodziną.

Celem Konkursu jest:

- promowanie dobrych rozwiązań w zakresie budowania lokalnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną;
- upowszechnienie wiedzy z zakresu wspierania rodzin niewydolnych wychowawczo i sposobów rozwiązywania problemów w rodzinie;
- rozwijanie umiejętności z zakresu opracowywania i realizacji lokalnych programów.

Komisja wyznaczona przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej do rozpatrywania wniosków na wsparcie finansowe jednostek samorządu terytorialnego w budowaniu lokalnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną dokona wyboru najlepszych Programów, biorąc pod uwagę:

- dotychczasowe doświadczenia w budowaniu lokalnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną
- wymierne efekty dotychczasowych działań
- trwałość podejmowanych działań
- wpływ zakładanych rezultatów realizacji Programu na poprawę sytuacji dzieci.

-

Minister Pracy i Polityki Społecznej na wniosek Komisji oceniającej przyznaje nagrody w wysokości:

I nagroda	100 000zł
II nagroda	70 000zł
III nagroda	50 000zł

Ponadto Minister Pracy i Polityki Społecznej może przyznać trzy niepieniężne wyróżnienia.

Wysokość nagród może ulec zmianie w zależności od wysokości środków finansowych przeznaczonych na Program Wspierania Jednostek Samorządu Terytorialnego w Budowaniu lokalnego Systemu Opieki nad Dzieckiem i Rodziną.